

Leylâ Erbil'in *Tuhaf Bir Kadın* Başlıklı Romanının Fransızca Çevirisinde Kadın Sesinin Feminist Çeviri Bağlamında İncelenmesi*

Analysis of the French Translation of Leylâ Erbil's Novel *A Strange Woman* and the Female Voice in the Context of Feminist Translation

Araştırma/Research

Beyza BAŞER*, Doç. Dr. Zeynep ORAL**

*Bağımsız araştırmacı, baserrbeyza@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7570-6479

**Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransızca Mütercim ve Tercümanlık Bölümü a.zeynep.alp@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-6378-5464

ÖZET

Kadın yazını, kadın bilincinin ve kadınlara ait kültürün oluşmasında çok önemlidir. Feminist teoriye göre eril söylem, dişil söylem tarafından dönüştürülür. Bunun yanı sıra feminist teori, "yazar olarak kadın" bağlamında edebiyat alanında da kendini göstermiştir. Leylâ Erbil, Türk kadın yazınına önemli katkılarda bulunmuş isimlerden biridir. Benimsediği ideoloji gereği sıklıkla kadın karakterler kullanarak onların bakış açısından yazan Erbil'in romanlarında kadın söylemi önemli bir yer tutar. Dahası Erbil, romanlarında bilinçli olarak geleneksel olanın dışında çeşitli kadınlık kurgularına yer vermektedir. Bu doğrultuda, çeviri sırasında kadın sesinin ve kadınlık inşasının korunmasının gerekliliğini göstermek üzere Leylâ Erbil'in yazınsal yaşamında var olan ideolojisini anlamak önemlidir. Bu çalışmada, öncelikle cinsiyetin dil ve edebiyatla ilişkisi ortaya konacaktır ve feminist kuram ışığında kadın yazınının çeviri odaklı okunma süreci tanımlanacaktır. Çalışma kapsamında Erbil'in *Tuhaf Bir Kadın* isimli romanı, Fransızca çevirisi *Une Drôle de Femme: Trajectoire d'une féministe dans la Turquie des années 60* ile karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Çalışmanın amacı, Türkçe metinde kadınlık inşasının nasıl yer aldığını göstermek ve içerik ve biçem açısından bilinçli olarak kullanılan kadın söyleminin Fransızca çeviriye ne ölçüde aktarıldığını ortaya koymaktır. Böylece, kadın sesinin çeviride ne ölçüde duyulduğu ve kadınların dildeki görünürlüğünün sağlanıp

* Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, Fransızca Mütercim ve Tercümanlık Tezli Yüksek Lisans programı kapsamında Beyza Başer'in Doç. Dr. Zeynep Oral danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden özgün makale olarak üretilmiştir.

sağlanmadığı görülecektir. Bu doğrultuda, feminist çeviri stratejileri bağlamında bir inceleme yapılmış ve ayrıca betimleyici çeviri kuramından yararlanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: feminist çeviri, kadın yazını, feminist söylem, betimleyici çeviri, feminist teori

ABSTRACT

Women's writing plays an important role in shaping women's consciousness and women's culture. According to feminist theory, masculine discourse is transformed by feminine discourse. Leylâ Erbil is one of the names that have made a remarkable contribution to Turkish women's writing. Female discourse occupies an important place in her novels, as she often uses female characters and tells her stories from a female perspective, in line with the ideology she adopts. Moreover, Erbil deliberately includes in her novels various constructions of femininity, outside the traditional ones. In this context, it is crucial to understand Leylâ Erbil's ideology, which is present in her literary life and it is important to preserve the female voice and the construction of femininity during translation. Leylâ Erbil's novel *Tuhaf Bir Kadın* and the French translation of the novel *Une Drôle de Femme: Trajectoire d'une féministe dans la Turquie des années 60* will be compared according to the data collected. The aim of this study is to demonstrate the extent to which the French translation is marked by feminist discourse and the construction of femininity, which has been deliberately used in Turkish in terms of content and style, and the extent to which the female voice is captured in the translation. In this regard, an analysis has been conducted in the context of feminist translation strategies, with the additional benefit of the utilisation of descriptive translation theory.

Keywords: feminist translation, women's writing, feminist discourse, descriptive translation, feminist theory

1. Giriş

Feminist bilincin ve kadınlara ait kültürün oluşmasında kadın yazınının büyük bir payı vardır. Feminist kurama göre kadın söylemi ile eril dil dönüştürülür. Kadın yazını ve kadın eserlerinde kadınların sesini duymak, ataerkilliğin egemen olduğu bir edebiyat ortamında çok önemlidir. Barbara Godard, egemen dilin altüst edilmesiyle elde edilen kadın yazınının, eril dilin dönüştürüldüğü bir çeviri olarak görür. Hem kadın edebiyatının hem de çevirisinin görünmeyi görünür kılması gerektiğini savunur (1989, s. 46).

Leylâ Erbil Türk edebiyatında kadın yazınına önemli katkılarda bulunmuş kadın yazarlar arasında yer almaktadır. Benimsediği ideoloji gereği sık sık kadın karakterlere yer veren ve hikâyelerini kadın bakış açısı kullanarak anlatan Erbil'in romanlarında kadın söylemi önemli bir yere sahiptir. Bunun yanı sıra Erbil, bilinçli olarak romanlarında gelenekselin dışında çeşitli kadınlık inşalarına da yer vermektedir. Bu nedenle çeviri sırasında kadın sesinin ve kadınlık inşasının korunması önemlidir. Bu anlamda, çeviri ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi incelemek ve ardından kadınların görünürlüğüne artırmayı amaçlayan feminist çeviri uygulamalarına bakmak faydalı olacaktır.

Bu makalede Leylâ Erbil'in yazın hayatına yansıttığı ideolojisi incelenmiş ve feminist kuram ışığında kadın yazınının çeviri odaklı okunma süreci tanımlanmıştır. Buradan hareketle elde edilen veriler ışığında Leylâ Erbil'in *Tuhaf Bir Kadın* isimli romanı ve romanın *Une Drôle de Femme: Trajectoire d'une féministe dans la Turquie des années* isimli Fransızca çevirisi karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı söz konusu romanın Leylâ Erbil tarafından bilinçli ve istendik olarak seçilmiş kadın dilinin,

söyleminin ve kadınlık inşasının, içerik, üslup ve biçim bağlamında, Fransızca çevirisinde çevirmen tarafından yansıtılıp yansıtılmadığını ve nasıl ifade edildiğini feminist kuram bağlamında incelemektir. Bu eksende yapılan incelemelerin çağdaş çeviribilimi zenginleştirmek için katkısı yadsınamaz.

Yukarıda belirtilenler ışığında, ilk önce toplumsal cinsiyet ve çeviri çalışmalarına değinilecek ardından da feminist çeviri açılımı ve stratejileri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın amaçlarından biri, feminist edebiyat eleştirisi ve feminist çeviri stratejileri bağlamında, Türkçe bir metni Fransızcaya çevirirken metnin dişil sesini korumanın mümkün olup olmadığını göstermektir. Bu bakış açısından hareketle, çevirmenlerin eşdeğerlik kararlarını betimlemek ve Leylâ Erbil'in sesinin içerik ve biçim açısından korunup korunmadığını analiz etmek için Toury'nin (2012) çeviri normları irdelenecektir. Çalışmanın amacı seçilen bütüncü dahilinde bazı sorulara cevap arayarak bir vaka çalışması ortaya koymaktır. Aranılan cevaplar şu şekilde özetlenebilir: Feminist edebiyat eleştirisi bağlamında, özgün metinde kadınlığın inşası nasıl ele alınmıştır? Çevirmenler çeviri sürecinde kadın yazını bağlamında yazarın sesini çeviriye sadakatle aktarmışlar mıdır? Bu süreçte feminist çeviri stratejilerini kullanmışlar mıdır? Çeviri metin, çeviri normları bağlamında "kabul edilebilir" midir, "yeterli" midir?

2. Cinsiyet, Toplum ve Dil

Cinsiyet, bireylerin ve hayvanların bir dizi biyolojik özelliğini tanımlayan bir terimdir. Sadece biyolojik açıdan değil, aynı zamanda kültürel ve sosyolojik açıdan da ele alınması gereken başka bir kavramın, toplumsal cinsiyetin var olduğu günümüzde kabul edilmektedir. Toplumsal cinsiyet ve anlamı, temsil edildiği kültüre göre değişmektedir. Toplumsal cinsiyet terimi belirli bir toplumda inşa edilen rol ve kimliklere atıfta bulunur. İngilizce "gender" kelimesinden aktarılan "toplumsal cinsiyet, "cinsiyetler arasındaki sosyal ilişkilere" atıfta bulunan sosyolojik bir kavramdır ve somut olarak, belirli bir toplumda erkekler ve kadınlar arasındaki statü, sosyal roller ve ilişkilerin analizidir" (*Définitions De L'approche De Genre Et Genre & Développement*, 2017)

Toplumsal cinsiyet tanımı biyolojik farklılıkları, yani biyolojik farklılıklar tarafından atanan erkek ve kadın rollerini sorgulamaz. Bu öğrenilen bir kavramdır ve bunun eğitimi çocukluktan itibaren aile içinde başlar. Giddens'a göre çocuklar doğumla başlayan sosyalleşme sürecinde toplumsal cinsiyet rollerini öğrenir ve kendi cinsiyetlerine uygun norm ve beklentilerin farkına varırlar. Bu beklentiler doğrultusunda erkek ve kadın kimliklerini benimserler (Giddens, 2012, s. 526). Örneğin, kız çocukları pembe giydirilip bebeklerle oynatılırken, erkek çocuklarına mavi giydirilip oyuncak arabalar verilir. Ancak bunun ötesinde bu çocuklar "erkekler ağlamaz" gibi baskıcı söylemlerle, hatta "kız gibi" bir şey yapmak olumsuz olarak algılandığından aşağılayıcı söylemlerle uğraşmak zorunda kalırlar. Buradan, her iki cinsiyetten de beklenen normların çocuklara hem tutumlar hem de dil yoluyla dayatıldığı sonucu çıkarılabilir.

Dil, bir iletişim aracından çok daha fazlasıdır. Dil yaşayan bir varlıktır ve ilişkilerimiz üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Kullandığımız kelimeler toplum algımızı ve ne düşündüğümüzü yansıttığından, cinsiyetle de bağlantılıdır. Kadın ve erkeklerin farklı sosyal deneyimleri olduğu düşünüldüğünde, dil kullanımı da cinsiyete göre farklılık

göstermektedir. Dolayısıyla, cinsiyetler arasında bir fark olduğu savunulduğu süreç, erkekler ve kadınlar dili farklı kullanmaya devam edecektir. Örneğin, kültür kadınları özel alanda tutarken, erkekleri kamusal alana iterse, erkekler bu güç ilişkisini sürdürmek için yalnızca birbirlerinin sözlerine değer verecek, kadınların sözleri ise önemsiz ve değersiz olarak algılanacaktır. Böylece erkekler tarafından ve erkekler için üretilen bir dilde kadınların kendi deneyimlerini doğru bir şekilde ifade etmeleri zorlaşabilir.

Eşit yasal ve sosyal haklar için kadın özgürlüğü hareketine ve toplumsal cinsiyet rollerinin yapısökümüne odaklanan 1970'lerdeki ikinci dalga feminizmle birlikte, Fransız feminist yazarlar sayesinde toplumsal cinsiyetin dil alanındaki görünürlüğü artmıştır. İkinci dalga feminizm en iyi Simone de Beauvoir'ın (2019, s. 13) "kadın doğulmaz, kadın olunur" sözü ve kadınlığın biyolojik süreçlerden ziyade sosyal ve kültürel süreçler tarafından şekillendirildiğini ve koşullandırıldığını savunduğu *Le deuxième sexe* adlı kitabının büyük etkisiyle anılmaktadır. De Beauvoir'a göre ataerkin dilin içinde sıkışık kalan kadınlar kendilerini özne olarak konumlandıramamakta, bunun yerine kendilerini erkeklerin "ötekisi" olarak algılamaktadır. Bu aşamada kadınlar kendilerini özne olarak konumlandırmak ve erkek dilini aşmak için yazına yönelirler. Yazın kamusal alana ait olduğundan, kadınlar için de kaçınılmaz olarak erişilmesi zor bir yerdir. İlkesel olarak yazın gibi pek çok alandan dışlanmalarına ve kendilerini erkek diliyle ifade etme ihtiyacı duymalarına rağmen, hiçbir güç kadınların yazmasını ve üretmesini engelleyememiştir. Ve bir kadın için üretmek, görünmez olduğu bir toplumda ataerkilliğe meydan okumak anlamına gelmektedir.

Feminizm, yeni bir dişil dilin oluşumuna yaptığı katkının yanı sıra feminist edebiyat kuramı ve eleştirisinin ortaya çıkmasıyla edebiyatta da görülmektedir. Moran'a (2018, s. 249) göre, ataerkin düzen edebi eserler tarafından da desteklenmekte ve sürdürülmektedir. Feminist çalışmalarda edebiyatın yeri iki açıdan incelenebilir: birincisi, okur olarak kadınlar ve ikincisi, yazar olarak kadınlar. Feminist edebiyat eleştirisi bu noktada "kadın özne" diye bir şey olup olmadığını incelememize yardımcı olur. İlk olarak, bir metinde cinsel ideolojilerin kadınlar ve erkekler tarafından farklı anlaşıldığı göz önünde bulundurulmalıdır (Moran, 2018, s. 250). İkinci olarak, kadın yazarlar ataerkilliğin bir sonucu olarak farklı bir yazma geleneğine sahip olduklarından, kadınlara özgü bir yazma biçimini, dişil bir yazma biçimini dikkate almamız gerekir (Moran, 2018, s. 255). Bu da feminist edebiyat eleştirisinde bir metin üzerine düşünürken kadın okurların deneyimlerinin ve kadın yazarların seslerinin dikkate alınması gerektiği anlamına gelir.

3. Toplumsal Cinsiyet ve Çeviri

Çeviri eyleminin genel olarak anlaşılması için en az iki dil, iki kültür ve iki metin gerekir. Eylemin kendisi, bir dilde (kaynak) yazılmış bir metnin ikinci bir dile (erek) aktarılması sürecidir. Bu aktarımın, kaynak dil ve kültürde ortaya çıkan anlam ve etkinin erek kültürde de aynı ya da benzer şekilde ortaya çıkmasını sağlayacak şekilde gerçekleşmesi beklenir.

1970'lerde çeviribilimdeki kültürel dönüş, alana yeni bir bakış açısı kazandırmış ve feminist çeviribilimin kurulması ve kabul görmesi için bir zemin hazırlamıştır. Kültürel

olarak ortaya çıkan hiyerarşik ilişkileri çeviride de görmek mümkün olmuştur. Tarih boyunca çeviri, tıpkı kadınlar gibi, ikincil olarak görülmüştür. Yazma eyleminin eril özgünlüğü ve tanınırlığı ile çeviri eyleminin ikincil, dişil tanınırlığı toplumdaki baskın toplumsal cinsiyet algılarının sonucudur. Bu benzetmelerde kullanılan cinsiyetçi ifadeler erkek bakış açısına dayanmaktadır. Çeviri hakkında konuşmak için kullanılan dil eril dile göre şekillenir ve kullanılan cinsiyetçi metaforlar tahakküm ilişkilerini açığa çıkarır ve sürdürür (Chamberlain, 1988). Batı düşünce sistemindeki ikili karşıtlık orijinal/çeviri olarak karşımıza çıkmaktadır (Chamberlain, 1988).

Öte yandan, çevirinin bir kadın faaliyeti olarak tanımlanması ve algılanması, dolayısıyla yazmaya göre ikincil ve daha az önemli görülmesi, kaçınılmaz olarak kadınları ve çeviriyi birbirine yaklaştırmıştır. Tarih boyunca geleneksel olarak eğitimden, edebiyat dünyasından ve kamusal alandan dışlanan ve cesaretleri kırılan kadınlar, ataerkil kurumlar tarafından ikincil ve kadınsı bir eylem olarak kodlanan çeviriye yönelerek edebiyat dünyasına ve dolayısıyla kamusal alana katılmış, çevirileriyle seslerini duyurmuşlardır. Örneğin, Rönesans döneminde çeviri, kadınların başlıca entelektüel faaliyetlerinden biri olmuştur (Simon, 2005, s. 43).

Çeviribilimdeki kültürel dönüşün feminist çeviribilimin gelişiminde çok önemli bir rol oynadığını söylemeye gerek yoktur. Ancak feminist yazım gibi feminist dilbilimsel yaklaşımların katkıları da göz ardı edilmemelidir. Von Flotow'a göre, feminist çeviribilimin etkisi, çevirmenlerin ve araştırmacıların kadın hareketinde ve üniversitedeki feminist araştırmalarda öğrendiklerini ve deneyimlediklerini çeviriye uygulamaya başladıkları 1980'li yılların çevirilerinde görülebilir (1998, s. 10). Bu dönemde, Kristeva, Irigaray ve Cixious kadınların ikincil konumunun ekonomik, siyasi ve sosyal yapılardan değil, dilin kendisinden kaynaklandığını vurgulamışlardır. Bassnett'in de belirttiği gibi, bu isimler ikili karşıtlıklara meydan okumakta ve dünyaya bu ikili karşıtlıkların penceresinden bakmayı reddetmişlerdir (Bassnett, 1992, s. 64). Bu amaçla feministler, ataerkil olarak yapılandırılmış bir dilin kadınların yaşamlarını ve düşüncelerini yansıtamayacağını savunarak, kadınları tanımlamak için yeni kelimeler, yeni yazı biçimleri, yeni gramer yapıları, kelime oyunları ve metaforlar kullanmaya başlamışlardır. Amaç, ataerkil dilin öğrettiklerinin ötesine geçerek kadınlara ait bir dil olduğunu ve bu dilde yazmanın mümkün olduğunu göstermektir. Nicole Brossard ve Louky Bersianik gibi Kanadalı kadın yazarların radikal feminist yazıları böylece ataerkil dili eleştirmek ve parçalamak amacıyla doğmuştur. Bu metinlerin çevirisi doğrudan metindeki kadın sesiyle ilgilidir ve kadınların erkek dili tarafından susturulduğunu düşünürsek bu oldukça önemli bir unsurdur. Feminist çeviri böylece iki dilli Quebec'te ataerkil dilin eleştirisi İngilizceye çevrilirken ortaya çıkmıştır (Von Flotow, 1991, s. 72). Deneysel feminist yazıların çevirisi de benzer yıkıcı çeviri stratejileri ve son derece politik ve yaratıcı bir dil kullanımı gerektirmiş, böylece feminist çeviri çalışmalarının temelleri atılmıştır.

Çevirmenler tahakküm ifadelerini değiştirmek için dili kullanabilirler (Simon, 2005, s. 8). Feminist çevirmenlere göre bu şekilde çeviri, erkek dil ve anlayışının kendisine biçtiği aşağı ve ikincil rolden sıyrılarak yaratıcı bir üretim ve özgün bir yazı biçimi haline gelir. Feminist çeviri stratejileri, metni manipüle ederek susturulmuş kadının sesinin duyulmasını mümkün kılmaktadır (Godard, 1989, s. 50). Bu anlamda

feminist çevirmenler çeviride geleneksel olmayan, yaratıcı ve agresif bir yaklaşımı savunurlar (Von Flotow, 1991, s. 70). Bu şekilde, kadın çevirmenler görünür olabilir ve çeviriyi politik bir araç olarak kullanabilirler. Örneğin, yukarıda anlatılanlar ışığında, kadın çevirmenleri yazar olarak görünür kılmak için, kadınlar tarafından yazılmış metinlerin yanı sıra, her türlü metni çevirmeleri teşvik edilmektedir. Birçok araştırmacının çeviriye farklı yöntemlerle yaklaştığı düşünüldüğünde, feminist çeviride kullanılan yöntemleri tek bir başlık altında sınıflandırmak mümkün değildir. Ancak özellikle kadın edebiyatı çevirisinde kadın sesinin kaybolup kaybolmadığını görmek ya da kaybolmamasını sağlamak için Von Flotow gibi bazı araştırmacıların sınıflandırmalarından bahsetmek mümkündür.

Feminist çeviri eyleminin temel amacı, kadın yazar ve çevirmenleri görünür kılmak, kamusal alana erişimlerini sağlamak ve feminist metinlerin ya da kadınlarla ilgili ataerki tabuları yıkan, kadın bedenini ve cinselliğini görünür kılan metinlerin çevirisine öncelik vererek ataerki tarafından görmezden gelinen ya da reddedilen eserleri gün ışığına çıkarmaktır. Von Flotow, feminist çevirmenlerin bu hedeflere ulaşmak için kullandıkları stratejileri üç kategoride sınıflandırır.

Çevirmenler tarafından sıklıkla kullanılan feminist çeviri stratejilerinden biri telafidir [supplementing]. Bu strateji, çevirmenin kasıtlı müdahalesini içerir. Feminist çeviri bağlamında bu strateji ile diller arasındaki farklılıklar telafi edilir. Örneğin, bazı dillerde dilbilgisel cinsiyet vardır ve kelimelerin eril, dişil ve nötr hallerine rastlanır. Tüm fiil çekimleri buna göre yapılır. Fransızca gibi dilbilgisel cinsiyetin olduğu dillerde zamirin eril formu, İngilizcedeki nötr zamire karşılık gelir ve her zaman dişile baskındır (Elmiger, 2013, s. 117). Bu nedenle çevirmen, bir dilden diğerine çeviri yaparken dilbilgisel bağlamda dilin cinsiyetle ilgili tüm yönlerini dikkate almak zorundadır. Bu strateji ile çevirmen, kaynak dil ile erek dil arasındaki cinsiyet temelli farkları telafi ederek örneğin metnin dilbilgisinden kaynaklanan cinsiyetçi etkisini kırabilir veya görünür hale getirebilir. Feminist bir çevirmen dilbilgisel cinsiyeti olan bir dilden olmayan bir dile çeviri yaparken, kaynak metinde aynı etkiyi yaratmak için telafi stratejisine başvurabilir. Von Flotow'un belirttiği gibi, "[bir dilde] tam olarak aynı cinsiyet veya etimoloji sorunları olmasa bile, metinde benzer bir dil değişikliğinin yapılabileceği başka yerler vardır" (1991, s. 75).

Ön söz ve dipnot kullanımı [prefacing and footnoting] ise bir başka stratejidir. Burada çevirmen, çeviri sürecini açıklayarak ve esere ilişkin yorumunu vererek aslında kendini görünür kılabilir. Feminist çevirmenlere göre çeviri, yukarıda da belirtildiği gibi, bir yazma projesidir. Çevirmenin görünürlüğü, çevirinin bir işbirliği olduğunu vurgulayarak çevirmenlerin yazarlara tabi kılınmasını sorgular. Çevirmenin aşağı görünen konumunun ve yazarın üstünlüğünün bu şekilde yapışöküme uğratılması, her türlü ikili karşıtlığın yapışöküme uğratılmasının yolunu açar. Ön sözler ve dipnotlar, kadın çevirmenlerin kadın ve/veya çevirmen olarak kendi seslerini duyurmalarına olanak tanır. Çevirmenler, ön söz ve dipnotları metindeki aktif varlıklarının altını çizmek için kullanırlar (Von Flotow, 1991, s. 76).

Von Flotow'un üzerinde durduğu üçüncü feminist çeviri stratejisi ise gasptır [hijacking]. Bu, çeviri sürecinde feminist çevirmenin aşırı müdahalesi anlamına gelir.

Telafln aksine, kaynak metin mutlaka feminist bir metin olmak zorunda değildir. Tarafsız ve hatta cinsiyetçi olabilir. Feminist çevirmenler kaynak metni kasıtlı olarak kadınsılaştırır ve “düzeltir”, onu ele geçirir, olay örgüsünü, ideolojisini, özelliklerini tamamen değiştirebilir ve kendi politik ve ideolojik niyetlerini yansıtmak, dilin ataerkil kullanımını eleştirmek için mümkün olan her çeviri stratejisini kullanırlar (1991, s. 79). Amaç farkındalık yaratmak ve ezilen grupları görünür kılmak için feminist olmayan bir metni sahiplenmek olduğuna göre, zaten feminist olan bir metnin çevirisinde kullanılması uygun değildir.

Von Flotow’un sınıflandırması dışında birçok başka feminist çeviri stratejisi daha vardır. Örneğin, Massardier-Kenney feminist çeviri stratejilerini sınıflandıran bir başka araştırmacıdır. Feminist çevirmenlerin yeni çeviri stratejileri icat etmek yerine mevcut çeviri stratejilerini uyarladıklarını savunur ve feminist çeviri stratejilerini yazar merkezli [author-centered] ve çevirmen merkezli [translator-centered] olarak sınıflandırır (1997, s. 58).

Kadınların kaleme aldığı eserlerin çevirisi yoluyla kanonu genişletmek ve yeniden şekillendirmek ilk yazar merkezli stratejidir. Buna iyileştirme [recovery] denir. Bu, “daha önce kanondan dışlanmış kadınlar tarafından yazılmış metinleri bulma, yayımlama ve çevirme görevi” olarak tanımlanabilir (Massardier-Kenney, 1997, s. 59). Türk kadın yazarların yabancı dillere çevrilmesi buna bir örnektir. Yazar merkezli ikinci strateji olan açıklama [commentary] stratejisi, erek okura kadın yazarı tanıtmak ve görünür kılmak için çeviriye eşlik eden ön sözler gibi üst söylemlerin kullanılmasını içerir. Yazar merkezli üçüncü strateji olan direnme [resistancy], “çeviri işini dilsel araçlarla görünür kılmayı” içerir (1997, s. 60). Bu, metnin içindeki yabancılığı korumanın ve ötekini keşfetmenin önemini ima eder. Bu strateji, kadın çevirmenlerin parçalı sözdizimi, neolojizm gibi yaratıcı stratejiler kullanmalarını sağlar.

Çevirmen merkezli stratejilerden ilki olan açıklama [commentary], “yazar merkezli stratejilerde tartışılanla temelde aynıdır, ancak burada farklı bir amaca hizmet eder” (1997, s. 63). Yazar merkezli stratejilerdeki açıklama, yazarı keşfetmeye ve onu erek okura tanıtmaya çalışır; çevirmen merkezli stratejilerdeki açıklama ise çevirmenin arzusunu, motivasyonlarını ve seçimlerini açıklamayı amaçlar. Her iki bağlamda da açıklama stratejisi Von Flotow’un dipnot ve ön söz stratejisine benzer. Koşut metinlerin [parallel texts] kullanımı çevirmen merkezli ikinci stratejidir. Burada koşut metinler “erek dilde kaynak metne benzer bir durumda üretilmiş ya da kaynak metinle aynı türe ait metinler” olarak tanımlanır (1997, s. 64). Çevirmen, koşut metinler kullanarak feminist kadın yazarların ve/veya kadınların çevirisi için gerekli olan feminist metinlerarasılığı yakalar. Feminist bir çeviriye ulaşmak için çevirmen tarafından kullanılacak son strateji ise işbirliğidir [collaboration]. İşbirliği stratejisi, örneğin metnin anlamı üzerinde anlaşmaya varmak için yazar ve çevirmenin ve/veya birden fazla çevirmenin metin üzerinde birlikte çalışmasına olanak tanır. Bu, çevirinin hem bir süreç hem de bir proje olduğu fikrini güçlendiren bir stratejidir.

Eleştiriler genellikle feminist çeviri stratejilerinin, kadınların erkekler ve onların ataerkil dili ve sistemi tarafından ezilen evrenselleştirilmiş bir tanımına dayandığı gerçeğine odaklanmaktadır. İkinci olarak, çalışmalar genellikle Avrupa ya da Amerika

bağlamında ele alınmaktadır. Von Flotow, Avrupa merkezliği nedeniyle eleştirilen *Translating Women*'ın devamı niteliğindeki *Translating Women Different Voices and New Horizons* adlı çalışmasında, bu derlemenin Anglo-Amerikan ve Avrupalı perspektiflerin hâkim olduğu çeviri çalışmalarını özgürleştirmek ve uluslararasılaştırmak amacıyla bir dizi farklı sosyal, politik ve kültürel ses ve ufku bir araya getirdiğini belirtmektedir (Von Flotow & Farahzad, 2017, s. xiii).

Feminist çeviribilimi eleştiren ve alana yeni bir bakış açısı getiren araştırmacılar arasında, feminist bilginin küresel yayılımındaki jeopolitik hiyerarşileri ve eşitsizlikleri ortaya çıkarmaya çalışan Castro ve Ergun da yer almaktadır. Üçüncü dalga feminizm, post-yapısalcı feminist kuramlar ve queer kuramların ortaya çıkışıyla birlikte, kadınlar arasında farklılıklar olduğu anlaşılmış ve feminist çeviri alanı Latin Amerika, Uzak Doğu ve Orta Doğu gibi farklı coğrafi bölgelere doğru genişlemiştir. Bu genişleme, feminist çevirinin yeniden tanımlanması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Castro ve Ergun, bu geçişi “yalnızca cinsiyetçi bir yaklaşımdan daha kesişimsel ve heterojen bir sınır ötesi anlam yaratma modeline” geçiş olarak tanımlamışlardır (Castro & Ergun, 2017, s. 2). Amaçları, feminist çeviribilimdeki kültürel emperyalizmi ve Batı egemen bakış açısını kırmaktır.

Bu son çalışmalar, feminist çeviribilimin feminizmdeki gelişmelerle şekillendiğini ve dinamik bir alan olduğunu göstermiştir. Özellikle, erken dönem feminist çeviribilimin Avrupa-merkezci doğasının eleştirilmesiyle birlikte, farklı coğrafyalardan kadınların seslerini duymak önemli hale gelmiştir. Kadınları farklı dillerde biçim, üslup ve içerik olarak görünür kılan bu çeviriler, özellikle Von Flotow'un feminist eserlerin çevirisine öncelik verme stratejisi ve Castro ve Ergun'un sınır ötesi feminist konuşmalar geliştirme yaklaşımı açısından önemlidir.

Feminist açılımlara ek olarak betimleyici çeviri kuramından da söz etmek gerekecektir. Betimleyici araştırmalarda, çevirmenin davranışları ve benimsediği stratejiler, kaynak ve erek metinler karşılaştırılarak ve gözlemlenerek betimlenir. Çevirmen Gideon Toury, Even-Zohar'ın edebiyatın bir dizgeler dizgesi olduğuna ilişkin çoğul dizge kuramından (Even-Zohar, 1990) etkilenmiş ve betimleyici çeviri çalışmalarına öncülük etmiştir. Toury (1980, s. 49) çeviride normların önemini vurgulamış ve çevirmen tarafından seçilen normlar açısından iki önemli kavramın altını çizmiştir: yeterlilik ve kabul edilebilirlik. Eğer çeviri kaynak metnin standartlarına yakınsa “yeterli”, erek metnin standartlarına yakınsa “kabul edilebilir” bir çeviri olarak değerlendirilir. Ona göre bu iki kavram ayrı ayrı ve birbirinden bağımsız olarak ölçülür ve çeviri bu ikisinin bir karışımını temsil eder (Toury, 2012, ss. 69-70). Çeviri normları, eşdeğerlik ilişkisinin türünü ve derecesini belirleyen temel faktördür. Çeviri sürecinde çevirmen normları seçmekte özgürdür ve bu normları topluma uyacak şekilde değiştirebilir. Dolayısıyla normlar, çevirmenlerin zamana ve koşullara göre aldıkları çeviri kararları bütünüdür. Toury (2012) üç tür çeviri normundan bahseder: öncül normlar, süreç öncesi çeviri normları ve çeviri süreci normları.

Çeviri kararları, çevirmenin öncül normlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynar (Toury, 1980, s. 49). Öncül norma bağlı olarak, çevirmen ya kaynak/özgün metne ve onun normlarına ya da erek kültürün normlarına saygı gösterir. Çevirmen kaynak

metnin normlarına saygı gösteriyorsa, çevirinin yeterli olduğu varsayılır. Çevirmen erek dilin normlarına saygı gösteriyorsa, çeviri kabul edilebilir olarak değerlendirilebilir.

Çevirmen tarafından çeviriye başlamadan önce alınan kararları içeren süreç öncesi normların bir parçası olarak “çeviri politikası” ve “çevirinin doğrudanlığı” vardır (Toury, 2012, s. 58). Çeviri süreci normları, çeviri eylemi sırasında alınan kararları yönetir. Bunlar, çeviride dilin nasıl kullanılacağına ilişkin kararları içerir ve “matris normları” ve “metinsel dilbilimsel normlar” olarak sınıflandırılır (Toury, 2012, ss. 55-59). Matris normları bağlamında, ekleme ve çıkarma gibi çeviri stratejileri erek metnin nasıl oluşturulacağına karar vermek için kullanılır. Başka bir deyişle, çevirmenin metnin düzenlenmesine ilişkin kararlarıdır. Dipnotlar, biçem tercihleri ve cümle yapıları bu normların bir parçası olarak dikkate alınır. Metinsel dilbilimsel normlar, sözlüksel öğeler, deyimsel ifadeler ve üslup özellikleri gibi dilbilimsel unsurların seçimidir (Toury, 2012, ss. 58-59). Bunlar çeviri diline hâkim olan normlardır. Kısaca, makalenin art alanını, inceleme yöntemini ve yaklaşımını içeren kuramlara ve kuramcılara değindikten sonra makalenin inceleme bölümünde veri toplama ve incelemenin nasıl yapıldığına da değinmek gerekir.

4. Yazar ve İncelenen Bütüncüye Kısa Bir Bakış

Çalışmanın amacı ve araştırma yöntemi doğrultusunda, Leylâ Erbil’in *Tuhaf Bir Kadın* adlı kitabı ve Belleville Editions tarafından yayımlanan *Une Drôle de Femme* adlı Fransızca çevirisinden veri toplanmıştır. Kaynak ve erek metinlerin karşılaştırmalı analizine geçmeden önce, kaynak metin feminist içerik ve biçem açısından incelenmiştir. Kaynak metindeki cinsiyet ideolojilerinin görünür hale geldiği kısımları belirledikten sonra, bunların Fransızcaya çevirisi feminist çeviri stratejileri ve Toury (2012) tarafından öne sürülen normlar aracılığıyla değerlendirilerek karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın konusu, Türkiye’de kadın edebiyatına önemli katkılarda bulunmuş yazarlardan biri olan Leylâ Erbil’in bir eseri olduğu için onun edebi yaşamına ve eserlerine de kısaca değinmek yerinde olacaktır. Bu çalışmayla Erbil’in feminist ideoloji ve bilincinin edebi hayatına ne ölçüde yansıdığı ve kadın edebiyatına nasıl bir katkı sağladığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Cumhuriyet dönemi yazarlarından Leylâ Erbil, 1931 yılında İstanbul’da doğdu. Arnavut kökenli Emine Hûriye Hanım ile Devlet Demiryolları’nda makinist olarak çalışan Hasan Tahsin Bilgin’in kızıdır. Erbil’in babası Hasan Bey’in yazarın hayatındaki etkisi göz ardı edilemez, eserlerindeki baba karakterlerinin çoğuna onun adını verir (Şahin, 2009, s. 120). Ortaöğrenimine Beyoğlu Kız Kolejinde başlayan Erbil, daha sonra Kadıköy Kız Koleji’ne geçer ve burada öykü ve şiirler yazar. İlk şiirleri bu yıllarda bir taşra dergisinde yayımlanır. 1950 yılında İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümüne kabul edilir. Üniversite yıllarında edebiyata olan ilgisi giderek artar. 1953-1955 yılları arasında, edebiyat hayatına büyük katkısı olduğuna inandığı Sait Faik ile tanışır. Erbil, sonraki yıllarda Nezihe Meriç, İlhan Berk ve Can Yücel gibi yazar, şair ve sanatçılarla dostluk kurmaya devam eder. 1961 yılında Türkiye İşçi Partisine katılan Erbil partinin Fethi Naci yönetimindeki Sanat ve Kültür Bürosunda Edip Cansever ve Ahmet Oktay ile birlikte

çalışır. 1967'de kısa bir süre Zürih'teki Türk konsolosluğunda çalışan yazar, 1970'te Türkiye Sanatçılar Birliğini, 1974'te Türkiye Yazarlar Sendikasını kurar. 1990'lı yıllar boyunca hem edebi üretimiyle hem de siyasi duruşuyla adından söz ettirmeye devam eden yazar 19 Temmuz 2013 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Leylâ Erbil, edebiyatla ilgilenmeye başladığı ortaokul yıllarından bu yana çok sayıda şiir ve öykü yazmıştır. Edebiyat hayatına 1960'lı yıllarda başlayan Erbil, birçok metin türünü harmanlayarak, sözcüksel, sözdizimsel, anlamsal ve söylemsel yapıları değiştirerek eserlerine hareket katmıştır. İlk denemesi *Uğraşsız* ilk kez 1956 yılında *Seçilmiş Hikâyeler* dergisinde yayımlanmıştır. Öyküleri daha sonra *Ataç*, *Dost*, *Dönem*, *Papirüs*, *Türk Dili*, *Yeni Ufuklar*, *Yelken* gibi çeşitli dergilerde yer almıştır. Leylâ Erbil, eserlerinde yaşadığı dönemin sosyal ortamını yansıtmaya çalışmıştır. Eserlerinde toplumun kültürel değerlerini ve siyasi işleyişini sorgular. Toplumsal yaşam biçimlerine, değişmez değer yargılarına, aile, evlilik ve cinsellik gibi dokunulmaz konulara eleştirel bir gözle bakmış, cinsel ayrımcılığı ekonomik ve toplumsal bağlamda Freudyen ve Marksist bir bakış açısıyla değerlendirmiştir (Şahin, 2009, s. 13). Eserleri, ataerkil bir toplumda kadının yeri ve tavırlarıyla öne çıkan kadınlar üzerine kuruludur.

Edebiyat kariyerinin ilk yıllarında “kadın yazar” sıfatını reddeden Leylâ Erbil, içine girdiği ve eserlerinde eleştirdiği kurumun erkek baskısına ne kadar maruz kaldığını fark ettiğinde bu sıfatı benimsemiş ve kadın dili üzerine çalışmaya başlamıştır. Yazdıkları kadar hayata karşı duruşuyla da Türk edebiyat geleneğinin önemli isimlerinden biri olan yazar, eserlerinde kullandığı deneysel dille de tanınmıştır. İlk öyküsü *Uğraşsız*'dan bu yana öykülerinde alışlagelmiş anlatım tekniklerinin dışına çıkar ve sözdizimi kurallarını değiştirerek kendine özgü bir yapı kurmuştur. Erbil'in ataerkil edebiyat kurumuna ve dile hem ele almayı seçtiği konular hem de dili dönüştürme biçimleri aracılığıyla meydan okuduğu açıktır; bu mücadeleyi şu ifadelerle anlatır (Varol, 2013):

Kadının, kadın yazarın içine düştüğü ve orada yüzdüğü dilin erkeklerce kurulmuş ve yazılmış bir tarihin dili olduğu, tüm belleğimizin taraflı bir biçim aldığı olgusunu hayretle izledim. Evet yazarlık gövdeyle değil beyinle yazılıyordu ama erkeklerce örülmüş ve kadınlık durumlarına gerçek yerin verilmemiş olduğu erkek egemen bir dildi miras aldığımız (...) İşte, sadece iyi yazar vardır gibi bir kabul bu tek taraflı dilin riskini gözardı etmek anlamına da gelir.

İkinci öykü kitabı *Gecede*'nin yayımlanmasından iki yıl sonra Erbil'in ilk romanı *Tuhaf Bir Kadın* yayımlanmıştır. Kitapta kadının toplumun değer yargılarına ve tabularına karşı çıkışı hem yoğun ilgi hem de tepki görür ve kitap Erbil'in en çok konuşulan kitaplarından biri olmuştur (Şahin, 2009, s. 123). Bu çalışmanın odak noktası olan *Tuhaf Bir Kadın*, Erbil'in ideolojik bakış açısındaki bir değişime işaret etmektedir ve Erbil bunu şöyle açıklamıştır: “feminist hareketin ayrışması, güçlenmesi ve kitaplarıma sahip çıkma-larıyla sosyalizmi bekleme düşüncesinin saçmalığı ortaya çıktı” (Varol, 2013). Roman her biri Nermin'in hayatının belirli bir dönemine karşılık gelen dört bölüme ayrılmıştır Erbil bu romanında, kendisi de bir yazar olan Nermin karakteri aracılığıyla, 1950'lerde Türk toplumunda kadın-erkek eşitsizliğinin aile çevresiyle sınırlı kalmayıp sözde “entelektüel” çevrelerde de aynı ölçüde yaygın olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Leylâ Erbil, *Tuhaf Bir Kadın* romanında dili ustalıklı kullanmakla kalmamış, yerleşik dil kurallarına da meydan okumuştur. Sıklıkla argo sözcükler kullanan Erbil, düzyazılarında şiirsel anlatımlara yöneliyor ve parçalı cümlelere de yer vermiştir. Bu romanda Erbil'in dilin kurallarını sarstığı ve kullanımında hiçbir kısıtlama kabul etmediği açıkça görülmektedir. Roman üslup açısından da farklı tekniklerin bir arada kullanıldığı bir romandır. Özellikle babanın hasta yatağında olduğu bölüm bilinç akışı tekniğinin ustaca uygulandığı bir bölümdür. İçerik ve biçem açısından da farklılaşan kitapta zaman zaman düzyazı kullanılırken zaman zaman da yazım biçimi değişmekte italik harfler kullanılmaktadır.

Erbil'in yıllar boyunca ürettiği öyküler ve kitaplar birçok dile çevrilmiştir. Bununla birlikte, Türk kadın yazarların çeviride Türk erkeklere kıyasla daha az temsil edildiğini söylemek gerekir. Kadın yazarların İngilizceye ancak 1980'lerden bu yana çevriliyor olması, kadınlara ve onların yazına yansımalarına ilişkin farkındalığın artmasının bir sonucudur. Roman türü, özellikle de Leylâ Erbil'in önemli bir yazarı olduğu ve biçim kaygısının öne çıktığı 1980'li yılların romanları, Türk kadın yazarların seslerini duyurmalarında son derece etkili olmuştur (Akbatır, 2011, s. 168). Bu nedenle çeviri, özellikle de Cixous'un iddia ettiği gibi bir kadın olarak deneyimlerini, klasik metinlerin aksine sınırlara takılmadan ve dilin kurallarını yıkarak büyük bir özgürlükle yazan Leylâ Erbil'in Fransa'daki ve başka yerlerdeki okurların dikkatini çekmesinde büyük önem taşır. Fransızca, İngilizce, Almanca, Hırvatça, Bulgarca, Portekizce ve bir Hint diline çevrilen *Tuhaf Bir Kadın*, yazarın en çok çevrilen eseridir.

Tuhaf Bir Kadın romanının çevirilerini incelediğimizde, romanın ilk kez 2015 yılında Türkçe kitaplar üzerine bir proje kapsamında Almancaya (*Eine seltsame Frau*) çevrildiğini görürüz. Kitap iki kadın çevirmen tarafından çevrilir. Bu, ilk bölümde bahsedilen Massardier-Kenney'nin çevirmen odaklı stratejilerinden işbirliği stratejisi açısından kadın edebiyatı için önemli bir noktadır. Benzer şekilde, kitabın İngilizce çevirisi de (*A Strange Woman*) iki kadın tarafından yapılmıştır: 1970 yılında kitabın çevirisine başlayan Nermin Menemencioglu ve 2022 yılında bu çeviriyi geliştirerek tamamlayan Amy Marie Spangler (Khoury, 2022). *Tuhaf Bir Kadın*, Leylâ Erbil'in 2018 yılında Editions de Belleville tarafından Fransızcaya çevrilen ikinci romanıdır (*Une drôle de femme*). Çevirinin bir kadın, Jocelyne Burkmann ve bir erkek, Ali Terzioğlu'nun ortak çalışması olduğunu önemsemek gerekir.

Metnin Fransızcaya çevirisi, çeviri öncesi normlar bağlamında incelendiğinde çevirinin doğrudanlığına ilişkin olarak Türkçe kaynak metinden yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu bilgi kitabın hiçbir yerinde belirtilmemekle birlikte, çevirinin sonunda çevirmenler hakkında verilen bilgilerden, yani iyi derecede Türkçe ve Fransızca bildiklerinden çıkarılmıştır. Üstelik yayınevinin internet sitesine baktığımızda kitabın Türkçeden Fransızcaya çevrildiği yazmaktadır. Çeviri politikasına baktığımızda yayınevinin küçük bir yayınevi olduğunu görürüz ve yayınevinin internet sitesinden çevrilen kitapları incelediğimizde İngilizce, İspanyolca ve Türkçenin yanı sıra Bulgarca, Hırvatça, Yunanca, Romence, Arapça, Sırpça, Farsça ve Ermenice gibi farklı dillerden eserlerin yayınevi bünyesinde çevrildiği görülmektedir. Bunlar genellikle Fransızca gibi Avrupa dillerine çevirileri yapılmayan dillerdir. Avrupa merkezliği eleştirileri nedeniyle çeviri

stratejilerinin Castro ve Ergun tarafından yeniden gözden geçirildiğini hatırlatmak gerekir. Dahası, bu dillerden çevrilen kitaplara baktığımızda, çoğunun kadın merkezli konuları ele aldığını görürüz. Bunun dışında ele alınan konular politiktir. Bu da yayınevinin politik edebiyat ve özellikle de feminist edebiyat alanında uzmanlaştığını göstermektedir. Bu bilgiler ışığında yayınevinin Leylâ Erbil'in *Tuhaf Bir Kadın* romanını çevirme tercihinin bilinçli bir tercih olduğu söylenebilir. Böylelikle Castro ve Ergun tarafından yeniden tanımlanan feminist çeviri stratejileri bağlamında yayınevinin "Batı egemen bakış açısını kırmak", sessizlerin sesi olmayı, görünmeyi görünür kılmayı seçtiğini ve Toury'nin terimleriyle bir çeviri politikasına sahip olduğunu düşünmek mümkündür. Bunun yanı sıra, Massardier-Kenney'nin iyileştirme stratejisinden de bahsedilebilir. Erbil'in ve yayınevinin internet sitesinden görüldüğü üzere Avrupa ülkelerinden olmayan diğer kadınların eserlerinin Avrupa dillerine çevrilmesi, dizgeyi zenginleştirme ve şekillendirmeye yönelik önemli bir adımdır.

4.1 İnceleme

Çalışmanın bu bölümünde eserin karşılaştırmalı analiz bölümünden alınan bazı belirgin örneklerle feminist çeviri kuramının uygulamalarına ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bazı örneklerde çeviri önerilerinde bulunulmuştur.

Kaynak metin olan *Tuhaf Bir Kadın* ile erek metin olan Fransızca çevirisini karşılaştırmalı olarak incelediğimiz bu çalışmada ise, sadece Leylâ Erbil'in biçemi ve sözcük seçimleri konusunda bazı örneklerle değineceğiz.

Tablo 1

Kadınların Namusu

KAYNAK METİN	EREK METİN
Kevser'le Şeref yanak yanağa dans ediyorlar. Kafalarıyla dayanarak birbirlerine. Belden aşağıları uzakta. Namus kurtarıyorlar böylelikle herhalde. (ss. 21-22)	Kevser et Şeref valsaient joue contre joue, en prenant bien soin de ne pas se toucher en dessous de la taille. Ils se persuadent peut-être ainsi de sauver l'honneur. (s. 22)
"Amma de önemsiyorsun bu işi," dedim, "çok alaturkalaştın sen bugünlerde ha! Annemden farkın kalmadı! Sen de namusu iki bacağının arasında sanıyorduşan iyi ki ben bu ülkeden kaçıyorum," dedim. (s. 60)	« C'est fou l'importance que tu attaches à cette affaire, tu es devenue très <i>alla turca</i> , pas si différente de ma mère, finalement ! Si tu penses, toi aussi, que la dignité se cache entre tes cuisses , alors je fais bien de me tirer de ce pays ! » (s. 73)

İlk örnekte Nermin, arkadaşı Kevser'in bir erkekle dans ettiğini anlatır. Din ve gelenekle yakından bağlantılı bir toplumsal kurgu olan namus, özellikle kadınlara sınırlamalar getirir. Karakter, her ne kadar özgür olması gereken modern bir yerde olsa da bu kavramları aklından çıkaramaz ve cümle burada namusun güvende olmadığını ima eder. Çevirmenler birebir çeviri yapmış ve içeriği aktarmışlardır. Bunun için Fransızca eril bir zamir olan ancak nötr olarak da kullanılan "ils" (onlar) zamirini tercih etmişlerdir. Belki de feminist çeviri stratejilerinden telafiyi kullanarak metne müdahale edebilir,

Türkçe metinde cinsiyet belli olmamasına rağmen dişil tekil “elle” zamirini kullanarak namusunu koruması gereken tek kişinin Kevser olduğu anlamına gelecek, bunun erkeklerden çok kadınlar için bir mesele olduğunu gösterecek bir çeviri üretebilirlerdi. Bunun yanı sıra namus erek kültürde aynı kültürel bağlama sahip olmayan bir kavram olabilir ve çevirmenler bu nedenle bunu görünür kılmayı tercih etmemiş olabilirler. Bu da Toury’nin normları bağlamında kabul edilebilir bir tercih yaptıklarını göstermektedir.

İkinci örnekte Nermin, toplumda namus ve bekareti çevreleyen katı basmakalıp tutumları ve tabuları eleştirmekte ve kadınların kendi bedenlerini diledikleri gibi kullanma hakkında mahrum bırakılmalarından üzüntü duymaktadır. Çevirmenler birebir çeviri yapmış ve içeriği aktarmıştır.

Tablo 2

Kız Kardeşlik

KAYNAK METİN	EREK METİN
Onlardan olacağım ben de. Bizden öncekilere, ablalarımıza benzemek için her şeyi göze alacağım. (s. 28)	Je serai dans leur camp. Tout pour ne jamais ressembler à nos aînés . (s. 30)
Kendi kendime, “Yürü be korkma, ne yaptın ki, işte bozuk düzeni yıkmak için adım atmaya başladın. Haydi, ileri, atıl ileri, sağ sol, sağ sol. Öldürseler konuşmayacaksın, öldürseler...” (s. 29)	“Allez, avance ! N’aie pas peur, qu’as-tu fait de mal ? Juste un petit pas en avant pour renverser l’ordre social corrompu. Bien sûr que tu as raison. Tu ne voudrais pas ressembler à ta mère et toutes ces autres femmes . Allez, avance ! Lance-toi : gauche, droite, gauche, droite. Tu ne parleras pas même si on te menace de mort, même si la fin t’attend au bout.” (ss. 31-32)

Bu örnekler, Nermin’in devrimci arkadaşlarına olan yakınlığını açıklayan geleneksel kadın rolünden, “büyüklerinden” kaçma arzusunu yansıtmaktadır. Türkçe metinde ilk örnekte “ablalarımız” ile kastedilen, aslında Nermin’in annesi gibi kendilerini özgürce ifade etmelerine izin verilmeyen ve bu nedenle hep aynı kalıpta şekillendirilen kadınlardır. Çevirmenlerin bu kelime için seçtiği karşılık ise “büyüklerimiz” olmuştur. Seçilen kelime eril bir kelime olmasına rağmen “aînée” şeklinde dişil bir biçimi de vardır. Çevirmenler, Türkçe metinde geçen ilk örnekteki “ablalarımız” kelimesini eril formunda karşılamış ancak ikinci örnekte görüldüğü gibi bir sonraki sayfada kaynak metinde olmayan “annene ve diğer bu kadınlara benzemek istemiyorsun” cümlesini eklemişlerdir. Feminist çeviri açısından metne yapılan bu müdahale, kadınları ve kadınlar arasındaki bu ayrımı görünür kılmaya yardımcı olmaktadır. Burada Von Flotow’a ait telafi stratejisinden bahsedilebilir.

Tablo 3

Kadın ve Ev

KAYNAK METİN	EREK METİN
Bedri'nin şiiri çıkmış <i>Varlık</i> dergisinde, onun şerefine götürdü bizi, şarap içtik. Tabii onların da benim de evlerimizden gizli. Duysalar kıyamet kopar. (s. 13)	Il nous invitait à fêter la publication de son poème dans la revue <i>Varlık</i> , et nous avons bu du vin. À l'insu de nos familles , bien sûr. Si elles en avaient vent, ça ferait scandale . (s. 11)
Kızların zoruyla mühendis çayına gittim gene. Eve , Ayten'in yaş günü var dedim. (s. 21)	Sur l'insistance des copines, je suis allée au thé dansant de l'école d'ingénieurs. À la maison , j'ai dit qu'on fêtait l'anniversaire d'Ayten. (s. 22)
Beni böyle annem göre ne der kim bilir. Polisten değil de, annemden, evden korkuyorum, ya duyarlarsa diye. (s. 29)	Si ma mère me voyait comme ça, que dirait-elle ? Je n'ai pas peur du policier, mais de ma mère, de mon foyer , si ma famille avait vent de l'incident. (s. 32)

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde, “ev” kelimesinin ağır bir kültürel anlamı olduğu görülebilir. Bu pasajlar kadınların ailelerinin ya da çevrelerinin önünde takmak zorunda oldukları maskeyi çağrıştırmaktadır. Çoğunlukla ailelerinden saklanmak zorundalar çünkü bir kadının tek başına dışarı çıkması ataerkil düzen ve onun kadın bedeni üzerindeki kontrolünü sürdürme ihtiyacı açısından düşünülemez. Aslında bu ev, koruyucu bir yuvadan çok, içinde yaşayan aile üyeleriyle ilgilidir. İlk örnek, romanın daha ilk cümlesinde, okuyucunun kişisel özgürlükler açısından kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği hemen görebildiği cümledir. “Ev” kelimesinin “aile” olarak çevrilmesi, evi kadınları ezen bir başka kurum olarak kurmaktadır. Burada alıntılanan ikinci örnek, az önce bahsedilenleri açıkça çağrıştırmayan birebir bir çeviridir. Üçüncü örnekte ise “ev” kelimesinin karşılığı olmasa da “aile” kelimesi cümleye eklenerek korkulan kurum bir kez daha görünür kılınmaktadır. Çevirmenler, “famille” kelimesi ile aile eklemesini yaparak “ev” kelimesine kaynak kültürde atfedilen anlamı görünür kılmış, yeterli bir çeviri yapmışlardır.

İlk örnekte kadınların kamusal alanda şarap içmesi kabul edilemez olarak tanımlanmaktadır. Ancak çevirmenler, anlamsal olarak daha zayıf olan ve olası sonuçları ve dolayısıyla kadınlar üzerindeki baskıyı azalttığı düşünülebilecek “skandal” terimini tercih etmişlerdir. Yine de çevirmenlerin deyimsel nedenlerle erek kültürde daha kabul edilebilir olması için bu seçimi yapmış olmaları mümkündür. Bu üç örnek, ailenin tepkisine ilişkin endişeyi çağrıştırmaktadır.

Tablo 4

“Aile Reisi” Olarak Baba

KAYNAK METİN	EREK METİN
Gidiyorum temelli kaptan ağabeyimin yanına İstanbul’a, öteki iki ağabeyimi öldürmüş düşman, beni istiyor ağabeyim. Evin babası o artık. Asıl anam, kaptan ağabeyim, ben, oturacağız konağa. (s. 76)	Je déménage à Istanbul pour de bon ; là-bas, je rejoins mon frère, le capitaine. L’ennemi a déjà pris mes deux cadets, et lui, nouveau chef de famille , m’a réclamé. Ma vrai mère, mon frère et moi, on va vivre dans une grande demeure à Fatih. (p. 94)
- Ah! Evimin temeli çöküyor, ocağımın direği yıkılıyor, bir tanecik hayat arkadaşım gidiyor! (s. 96)	- Ah ! Le pilier de mon foyer s’écroule, mon cœur expire , mon compagnon de vie s’en va ! (s. 121)
- Gemimi kaldırmam gerek ey sakil hamule, şu parçalarına bak, resmi takımımın tiftik tiftik olmuş parçalarına bak, kardeşimin karısına kızına ben bakıyorum, üsera kampından sonra iki yıl işsiz kodunuz onu, şimdi de düştü karı kız peşine, bakmıyor evine , hadi çık git gemimden. (s. 112)	- Je dois repartir. Tu m’encombres... Regarde-les bien ! Les ourlets usés de mon uniforme, regarde-les bien ! C’est moi qui entretiens la femme et la fille de mon frère, car vous l’avez laissé sans travail depuis son retour du camp de prisonniers. Cela fait deux ans. Et maintenant, il court les jupons et abandonne son foyer ... Allez, dehors, descends de mon bateau ! (s. 143)

Ataerkillik erkeği ailenin başına yerleştirir. Erkek ailesinin ekmeğini kazanma ve onu koruma rolünü üstlenir, böylece otorite konumunu ve toplumdaki saygın yerini korur. Başka bir deyişle, “ailenin” geçiminden “erkek” sorumludur. İlk örnekte, anne hala hayatta olmasına rağmen, otorite en büyük oğula geçmiştir. Çevirmenler hane içindeki bu örtük otorite algısını korumuş olsalar da “evin babası” ifadesi erek metinde bulunmayan baba terimini içermektedir. Erek metinde “ailenin yeni reisi” anlamına gelebilecek bir ifade tercih edilmiştir. Kullanılan “chef” kelimesi cinsiyet belli etmemektedir. Bu durum özellikle “evin babası” sıfatının artık oğula atfedilmiş olması açısından bir anlam kaybı olarak görülebilir.

İkinci örnekte yine “evimin temeli” ve “ocağımın direği” terimleriyle merhum babaya atıfta bulunulmaktadır. Annenin temel direk olarak gördüğü eşinin ölümü karşısında yaşadığı çaresizlik, ataerkilliğin aile içerisinde babaya verdiği ve aile tarafından algılanan önemi göstermektedir. Erbil’in metni, ailenin yükünü taşıyan babanın “destek” değerini vurgulamak için birbiriyle ilişkili anlamlara sahip iki ifade içerirken, çevirmenler ifadelerden birini “kalbim ölüyor” ile değiştirerek erek kültürde anlaşılabilir olması için normlar bağlamında kabul edilebilir bir çeviri yapmayı tercih etmişlerdir. Son olarak, üçüncü örnekte yine erkeğin aileye bakan ve ihtiyaçlarını karşılayan kişi olduğundan bahsedilmektedir. Burada birebir çeviri yapılabildi ve bu da eve “bakanın” baba olduğunu gösterirdi. Ancak çevirmenler “terk etmek” anlamına gelen “abandonner” fiilini kullanmışlardır. Çevirmenlerin bu örneklerde feminist çeviri stratejilerinden yararlandığı söylenemez.

Tablo 5

Menstrüasyon

KAYNAK METİN	EREK METİN
Son olarak “Kan”ı okudum. Bu şiiri de ilk genç kız olduğum gün , kapıldığım panik duygusuyla kaleme almıştım: (s. 14)	Pou finir, je lui ai lu <i>Le Sang</i> . J’avais écrit ce poème dans la panique, le premier jour de mes premières règles . (s. 13)

Yazarın bu kesitte kullandığı ifadenin birebir çevirisi yerine çevirmenler “ilk reglimin ilk günü” olarak çevirmeyi tercih etmişlerdir. Bu açıklama, Erbil’in yaklaşımına ters düşmektedir. Erbil, erkeklerin son derece kadınsı bir deneyimi nasıl sahiplendiklerini vurgulamak için bu bölümü kasıtlı olarak eril terimlerle, “genç kız olmak” şeklinde çağrıştırmaktadır. Anlaşılmayı umduğu bir ortamda anlaşılmamak için yazması, Nermin’in kabul görme arzusu ile reddedilme korkusundan kaynaklanan çelişkisini yansıtır. Erkek egemen bir dünyada yerini bulmaya çalışan bir kadın olarak cinsiyetinin bir engel haline geleceğinin farkındadır. Bu yüzden regl dönemleri hakkında kendisiyle bile konuşmayı reddediyor olabilir. Bu durum metinsel-dilsel normlar açısından basit bir eşdeğerlik seçimiyle açıklanabilirse de feminist çeviri açısından bu seçim konunun tabu olmaktan çıktığını ve açıkça tartışılabileceğini ima etmektedir ve yazarın aktarmaya çalıştığı şeye ters düşmektedir. Bu bağlamda feminist çeviri stratejilerinin kullanılmadığı, bununla birlikte çevirmenlerin erek kültüre yakın olma kaygısıyla kabul edilebilir bir çeviri yaptıkları söylenebilir.

Tablo 6

“Kız” Olmak

KAYNAK METİN	EREK METİN
Annem oturağı sürüyör altıma ve “Tövbe et, tövbe istiğfar et, günaha girmişsin, söyle ne yaptın, söyle kız mısın? ” diyor. “ Kızım anneciğim, hiçbir şey yapmadım,” diyorum. (s. 25)	Ma mère se précipite pour glisser le pot de chambre sous mes fesses. Elle hurle maintenant : « Repens-toi ! Demande pardon ! Tu as commis un péché. Dis-moi ce que tu as fait, dis-moi si tu es encore vierge ! » « Oui, je suis vierge , maman, je n’ai rien fait de mal ! » (s. 26)
- Ben kız değilim ! (s. 56)	- Je ne suis pas vierge ! (s. 67)

Ataerkilliğin kadın bedeni üzerinde kurmaya çalıştığı kontrol, kaçınılmaz olarak kadınların cinsel işlevlerinin de kontrol altına alınmasını ve evlilik öncesi bekaretin öncelikli hale getirilmesini içerir. Buradaki “kız” kelimesi, kadının namusu kavramını da içeren yüklü bir anlama sahiptir. Bu bağlamda “kız” kelimesi bekareti çağrıştırmak için kullanılmıştır. “Kız” ilk cinsel ilişkisinden sonra “kadın” olur. Anne ataerkilliği temsil ettiğinden, kızının bekaretini tabu bir konu olarak görmeli ve bu nedenle sadece dolaylı terimlerle bahsetmelidir. İkinci örnekte ise iki arkadaş konuşmaktadır. Benzer fikirleri paylaşan genç kızların deneyimlerini paylaşmaya daha açık olmaları beklenebilir, ancak içinde yetiştikleri toplum, kullandıkları dile de yansımaktadır. Her iki durumda da

çevirmenler, “bakire” anlamına gelen “vierge” kelimesini kullanarak ima edileni ortaya çıkarmakta ve konunun tabu boyutunu kısmen ortadan kaldırmaktadır. Burada çevirmenlerin yine kabul edilebilir bir çeviri yaptıkları söylenebilir. Bununla birlikte, feminist çeviri stratejileri bağlamında her ne kadar gasp etme kadar bir müdahale olmadığı görülse de tabu olanı görünür kılarak çevirmenler metne müdahalede bulunmuşlardır.

Tablo 7

Kız Çocuğu ile Kadın Arasındaki Fark

KAYNAK METİN	EREK METİN
Kızken Nermin’de gözü vardı. (s. 74)	À l’époque ou Nermin n’était qu’une fillette , il avait le béguin pour elle. (s. 90)
“Onlar, sen kızken , senin için ne dedikodular yapmışlardı,” diyor. “Bırak şimdi bunları,” diyorum. (s. 142)	« Ils ont raconté tellement de choses sur toi, à l’époque ou tu n’étais qu’une gamine . » J’insiste : « Laisse tomber. »

Yukarıdaki örnekte de belirtildiği gibi, bir kadın ilk cinsel ilişkisinden sonra kadın olur. Ondan önce, evlenmemiş bir kızdır. İlk örnekte çevirmenlerin kullandığı “une fillette” Türkçeye “küçük kız” olarak çevrilebilirken, ikinci örnekte kullanılan “gamine” kız çocukları için kullanılabilir. Diğer bir deyişle, her iki örnekte de evlilik öncesi döneme karşılık gelen kelimeler kullanılmasına rağmen, “kız” ile ifade edilmek istenen “evlilik öncesi bekaret” anlamı aktarılmamaktadır. Çevirmenler, Tablo 6’da izledikleri yolun tam tersini izlemiş, metne müdahale etmeden kelimesi kelimesine çeviri yapmışlardır.

Tablo 8

Dini Beklentiler

KAYNAK METİN	EREK METİN
Fırtınanın yaklaşmakta olduğunu sezdim. Allahsızlardan başladı. Yalancıların cehennemde çekeceği işkencelerden. Mahrem yerlerini örtmeyenlerin uğrayacağı gazaplardan. (s. 19)	Je sentais la tempête approcher. Elle a commencé à fulminer contre les athées, les traîtres qui subiraient les supplices de l’Enfer ; la fureur divine s’abattraît sur les femmes qui se découvriraient trop. (p. 18)

Nermin’in annesi dini öğretilere ve yerleşik inanca saygı duyarak yetişmiştir ve kızına da ayınsını yapması için baskı yapar. Her ne kadar biyolojik bir cinsiyetten açıkça bahsetmese de Türk okur için kültürel olarak “mahrem yerlerini örtmeyenler” dendiğinde “kadınlardan” bahsettiği anlaşılmaktadır. Ancak Fransız okur için bu durum o kadar açık değildir. Çevirmenler bunu vurgulamak için “kadınlar” anlamında gelen “sur les femmes” ifadesini ekleme ihtiyacı hissetmiş olabilirler. Çevirmenler, örtülmesi beklenen tek cinsiyetin “kadınlar” olduğunu görünür kılmıştır. Burada yeterli bir çeviri yaptıkları ve telafi stratejisini kullandıkları söylenebilir.

Tablo 9

Bekaret

KAYNAK METİN	EREK METİN
Dayak yemekten değil, “ya şuraya yıkıverir de beni, bir hayvanlık ederse” diye koruyordum. Anamın yere göğe sığdıramadığı o zar parçasını ya ilkin bir polis kırığı haklayıverirse (...) bugün kurtulursam dedim içimden, bu zırlıtyı tez elden aklı başında birine hallettireyim, pis bir iş bu. Örneğin, Ahmet’le. (s. 30)	Je ne craignais pas d’être battue, mais je pensais, imagine qu’il tente de te posséder bestialement en te plaquant au sol, imagine si cette satanée membrane que ta mère place au-dessus de tout était déchirée par un policier, (...) Je pensais que si je m’en sortais, je m’arrangerais rapidement pour qu’un garçon correct, Ahmet par exemple, s’en occupe. Sale affaire... (s. 33)
Belki de şu bizim zar parçasını ona armağan ederim. Bu iş için biçilmiş kaftan aslında. (s. 37)	Je lui ferais peut-être même cadeau de ma petite membrane . Il serait parfait pour mon affaire... (s. 42)
Ve vücudumun tıslımlı perdesinden beni kurtaracak kimseye rastlamadım henüz. (s. 45)	Et je n’ai pas rencontré celui qui lèvera le rideau magique de mon corps . (s. 52)
Ha ha hay iyi bir ders vereceğim sana, zar bekçisi hanım, çok iyi bir ders. (s. 51)	Ha ha ha ! Je vais te donner une bonne leçon, gardienne de la membrane , une sacrée leçon ! (s. 60)

Eserden anlaşıldığı üzere Nermin hem ailesi hem de toplum tarafından bu kadar önemsenen “bekaret” konusundan rahatsızdır. Daha önce de belirtildiği gibi, ataerkil toplumlarda kadınların evlenmeden önce seks yapmaları kabul edilemez. Nermin, kızlık zarından “zar parçası” olarak bahsederek annesi için bu kadar önemli olan bekareti tekrar tekrar alaycı bir ifadeyle irdeler. Alaycı tavrına rağmen, bu ataerkil değerlerin onun da içine işlediği görülür. Fransızca metinde çevirmenler tarafından yapılan eşdeğerlik seçimi, birebir çeviri olan “membrane”dır.

Tablo 10

Cinsel Taciz

KAYNAK METİN	EREK METİN
Gişedeki adamdan bileti alınca, “Mersi,” dedim, adam “Girsin hepsi,” dedi. (s. 25)	«Merci», ai-je dit au guichetier en prenant les billets qu’il me tendait. Il a répondu : «Et ça rentre au fond, le zizi ! » (s. 26)
“Abla ne olur göstereşene.” “Ne gösterelim?” diye sordum. “Oranı abla oranı ne olur.” (s. 57)	«Allez, Abla, montre-la s’il te plaît!» «Te montrer quoi ?» ai-je demandé. «Ta minette , Abla, ta minette, s’il te plaît!» (p. 68)

Nermin’in içinde yaşadığı toplumda cinsellik duygusal boyutundan koparılarak sadece biyolojik boyutuyla anlaşılmaktadır. Gişeden bilet alıp film izlemek isteyen anlatıcı Nermin ve arkadaşı Meral cinsel tacizden kaçamazlar. “Girsin hepsi” ifadesi ile

anlatılmak istenen Türk okur için anlaşılır. Ancak “ça rentre au fond” Türkçedeki “girsin hepsi” ile ilişkili olarak muğlaktır. Çevirmenler bu muğlaklığı, Türkçe metinde yer almayan “pipi” anlamında gelen “zizi” kelimesini ekleyerek gösterirler. Eğer birebir çeviri yapılmış olsaydı, şahsı değiştirerek “je te mets la profonde” (ben de sana sokayım) gibi bir çeviri önerilebilirdi. Ancak çevirmenler bunun yerine ifadenin muğlaklığını gidermek için “le zizi” eklemişlerdir. Bu ekleme feminist çeviri bağlamında bir müdahale olarak görülebilir.

İkinci örnekte, Nermin ve Meral kayıkla gezintiye çıktıklarında, küçük oğlan çocukları yanlarına gelerek böyle bir talepte bulunurlar. Erkek çocuklar için bile kadınlar cinsel meta olarak görülür. Cinsel organlar mahrem kabul edildiği için açıkça adlandırılmazlar, dolayısıyla Türkçe metinde “ora” kullanılır. Bir kadının cinselliği her zaman gizli, saklı olmalıdır. Nermin’in erkeklerle gizli kalması gerekeni ifşa etmesi gibi, çevirmenler de “minette” kelimesini kullanarak bunu açık ve görünür hale getirmektedir. Çevirmenler yine birebir çeviride “tu la montre” (“onu göster”) ifadesini kullanabilirlerdi. Ancak çevirileri özel alana ait bir durumu dilde görünür kılmaktadır. Türkçede dilbilgisel cinsiyetin olmaması nedeniyle çevirmenler “ora” ile söylenmek isteneni görünür kılarak Von Flotow’un telafi çevirisi stratejisinden yararlanmışlardır.

Tablo 11

Cinsel İlişkiler

KAYNAK METİN	EREK METİN
Hele bir tanesi kendisine düpedüz hazır olduğumu söylemiş. Hazır. Neye? (s. 46)	L’un d’entre eux aurait dit que j’étais « mûre ». Mûre pour quoi ? (s. 53)
- Ayıp değil mi Mösyö Lambo, benim buraya erkek aramaya geldiğimi mi sanıyorlar? (s. 47)	- C’est pas dégueulasse, ça, Monsieur Lambo ? Est-ce qu’ils s’imaginent que je viens ici pour me trouver un amant ? (s. 55)

Nermin, okul çıkışlarında sürekli şair ve yazarların bulunduğu Lambo adlı bir bara giderken görülür, çünkü “entelektüel” olarak gördüğü insanların arasına karışmanın ve onların sohbetlerine katılmanın entelektüel gelişimine katkıda bulunacağına inanmaktadır. Ancak zaman içinde, orada bulunan sanatçıların çoğu Nermin’i ya cinsiyeti nedeniyle küçümser ya da hakkında cinsel içerikli dedikodular uydurur. Çünkü onlardan farklı olarak Nermin bir kadındır ve ataerkil toplumlarda, entelektüeller arasında bile, bir kadın entelektüelliğiyle değil cinselliğiyle var olur. Türkçe metinde “kendisine” herhangi bir cinsiyet belirtmemekle birlikte bir erkekte bahsedildiği açıktır. Birebir çeviri her ne kadar “lui” zamiri erkekler için kullanılsa da nötr olarak da kullanıldığı için “être prêt pour lui” (onun için hazır) olur. Bu ifade, kadının söz konusu erkekle cinsel ilişkiye girmeye hazır olduğu anlamına gelmektedir. Fransızca metinde çevirmenler “mûr” (olgun) kelimesini “prêt” kelimesine tercih etmişler ve Türkçe metinden farklı olarak kelimeyi tırnak içine almışlardır. Hem sözcüğün kullanılması hem de “olgunlaşmanın” kaçınılmaz bir süreç olması, dolayısıyla cinsel eylemin kaçınılmaz ve hatta zorunlu olarak tanımlanması, sözcüğe cinsiyetçi çağrışımlar kazandırmaktadır. Bununla birlikte tırnak işaretleri kullanarak metne müdahalede bulunmaları bu çağrışımları görünür

kılmaktadır. Bunun yanı sıra “prêt” (hazır) kelimesi Fransızca da aynı çağrışıma sahip olmadığından çevirmenler başka bir kelime kullanarak kabul edilebilir bir çeviri yapmışlardır.

İkinci örnekte, Türkçe metinde Nermin'in cümlesi birebir çevrildiğinde “chercher un homme” anlamına gelmektedir. Çevirmenler ise böyle bir tercihte bulunmamış ve “amant” (sevgili) kelimesini kullanmayı tercih etmişlerdir. Nermin hakkındaki söylentiler, onun herhangi bir erkekle seks yapmak istediğini ima etmektedir. Ancak Fransızca metinde seçilen “amant” sözcüğü bu anlamı belirsizleştirmektedir. Çevirmenler, “bir erkek” ya da “herhangi bir erkek” yerine bu kelimeyi seçerek, kaynak metinde bulunmayan romantik bir boyut eklemişlerdir. Bu da yine kabul edilebilir bir çeviriye örnektir. Bu örnek, feminist çeviri stratejileri bağlamında veri sunmamaktadır.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma temel olarak iki konuya odaklanmıştır: “kadınlar” ve “dil”. Bu bağlamda, cinsiyetçiliğin tüm dünyada erkek egemen bir toplumun ürettiği dilde mevcut olduğu ve bu erkek egemen dilin kadınların deneyimlerini paylaşmalarına izin vermediği anlatılır. Kadınların özgürleşmesi her şeyden önce dil aracılığıyla sağlanmalıdır. Bu nedenle kadınlar yalnızca ortak ezilmişliklerini ifade etmekle kalmamalı, aynı zamanda bunu kendilerine ait bir dille, dişil bir yazma biçimiyle yapmalıdır. Bu çerçevede, Türk kadın yazınında önemli bir yere sahip Leylâ Erbil'in edebiyat yaşamı incelenmiş ve ilk eserlerinden itibaren kadınları ve tüm kadın sorunlarını ele alan Erbil'in bunu yaparken eril dili altüst eden dişil bir dil ve dişil bir yazım tarzı kullandığı anlatılmıştır. Çeviri sırasında Erbil'in sesinin korunması gereklidir.

Bu amaçla, üçüncü bölümde, feminist çeviri stratejileri sunulmuştur. Von Flotow ve Massardier-Kenney tarafından önerilen çeviri stratejileri irdelenmiştir. Ayrıca, feminist çeviri çalışmalarının çeşitlenmesi ve sadece Avrupa odaklı kalmaması gerektiğini gösteren feminist çeviri bağlamındaki son çalışmalara da yer verilmiştir. Bu nedenle, sınır ötesi feminist tartışmaların önünü açmak ve kadınların cinsiyetçilik dışında da baskılar yaşadığını anlamak için İngilizce ve Fransızca dışındaki dillere yapılan çevirilerin ve bu dillerden yapılan kadınlar tarafından kaleme alınmış metinlerin çevirilerinin önemi savunulmuştur.

Daha sonra, kaynak metin ve çeviri metin karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İlk araştırma sorusu bağlamında içerik incelendiğinde, Erbil'in *Tuhaf Bir Kadın* romanında pek çok kadın meselesini ele aldığı görülmüştür. Feminist edebiyat eleştirisi bağlamında Erbil, kadınların yaşamlarını, davranışlarını ve savundukları değerleri kaleme almıştır. Bekâret, baba otoritesi, anne baskısı, erkek arkadaş çevresinin kadına bakışı gibi kadını şekillendiren pek çok konuyu iletmiştir.

Örnekler üzerinden yapılan incelemenin ardından feminist içeriğin çeviri metne aktarıldığını söylemek mümkündür. Erbil'in kadınlara ve kadınlığın inşasına dair tüm temaları Fransızca metinde yer almaktadır. İkinci araştırma sorusuyla ilgili olarak, Erbil'in bu içeriği okura aktarma biçimi olan biçemi incelenmiştir ve çevirmenlerin bunu koruyup korumadıkları tespit edilmiştir. Toplumsal cinsiyetle ilgili kavramların erek metne kelime,

ifade ve cümle düzeyinde nasıl aktarıldığı araştırılmıştır. Sözü edilen tezde kadınlık inşasının yanı sıra dilbilgisel anlamda daha detaylı örnekler de yer almaktadır. Çevirmenler zaman zaman bu kavramların gizli anlamlarını ortaya çıkarmış ve kadınlığın inşası bağlamında bu kavramlara yüklenen anlamları görünür kılmışlardır. Örneğin, çevirmenler kimi zaman “kız olmak” kavramına yüklenen bekalet anlamını açarken, kimi zaman birebir çeviriyi kullanmış ve “kız” sözcüğü için “fillette” gibi benzer bir karşılık seçmişlerdir.

Von Flotow ve Massardier-Kenney tarafından önerilen çeviri stratejilerinin gösterdiği gibi, çevirmenler dipnotlar, eklemeler ve dilbilgisel değişiklikler gibi çeşitli yöntemlerle metne müdahale ederek kendilerinin ve çevirdikleri yazarın görünürlüğü artırılmalı ve kaynak metindeki feminist ideolojiyi çeviri metinde görünür kılmalıdır. Her ne kadar çevirmenlerin feminist çeviri stratejilerinden tamamen yararlandıkları söylenemese de kimi yerlerde eklemeler yaparak başta Von Flotow’un telafi stratejisi olmak üzere bazı adımlar atılmıştır. Başlığa eklenen ifade ve çevirmenler tarafından metindeki belirli kelimeleri bir araya getiren bir sözlüğün eklenmesi de hem Von Flotow hem de Massardier-Kenney’nin sınıflandırmaları bağlamında feminist çevirinin bir parçası olarak görülebilir. Bununla birlikte yayınevinin bu kitabın çevrilmesine yönelik kararı da yeniden tanımlanan çeviri stratejileri bağlamında kesişimsellik açısından önemlidir. Son araştırma sorusuyla ilgili olarak, çevirmenler zaman zaman yeterli zaman zaman kabul edilebilir çeviriler üretmişlerdir. Her ne kadar feminist çeviri stratejileri bağlamında metne müdahale ederek kadınlık inşasındaki sorunları görünür kılmaları önemli bir yaklaşım teşkil etse de çevirmenler, kaynak kültürde tabu veya görünmez olması gereken pek çok durumu erek kültürde sorun teşkil etmeyecek şekilde görünür kıldıkları için erek kültüre yakın bir çeviri, yani kabul edilebilir bir çeviri üretmişlerdir.

Bu araştırmanın amacı, edebiyatta ve çeviride kadın sesinin önemini göstermektir. Bir anlamda, yazabilen kadınlar yazamayanların sesi olmak için yazar. Kadınların ortak ezilmişliği kadınların yazdıklarıyla görünür hale geliyorsa bunun çeviride korunması çok önemlidir. Diller ve kültürler arasındaki farklılıklar her zaman buna izin vermese de çevirmenler içerik ve biçem açısından kadın sesini, belirli düzenlemeler gerektirse bile aktarabilirler.

Leyla Erbil’in tek bir eseri hakkında yapılan bu vaka incelemesi kısıtlı bir bütüncüyle çalışıldığı için genellenebilir sonuçlardan söz etmek mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, bu çalışmanın olası bir devamı olarak, çevirmenlerin feminist çeviri stratejilerini kendi kültürlerine ve dillerine nasıl uyarladıklarını keşfetmek için kitabın İngilizce çevirisinin incelenmesi, buna ek olarak Leyla Erbil’in diğer eserlerinin çevirilerinin de incelenmesi önerilebilir.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Beyza Başer % 50 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Doç. Dr. Zeynep Oral Adı-Soyadı % 50 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Akbatur, A. (2011). Turkish women writers in English translation. *MonTI*, 3, 161–179. <http://10.6035/MonTI.2011.3.6>
- Bassnett, S. (1992). Writing in no man's land: Questions of gender and translation. *Ilha Do Desterro*, 28, 63–73. <https://periodicos.ufsc.br/index.php/desterro/article/view/8751>
- Beauvoir, de S. (2019). *İkinci cinsiyet* (1.baskı) (Çev. G. Savran). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Chamberlain, L. (1988). Gender and the metaphors of translation. *Signs*, 13(3), 454–472. <https://doi.org/10.1086/494428>
- Castro, O., & Ergun, E. (Ed.). (2017). *Feminist translation studies: Local and transnational perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315679624>
- Définitions de l'approche de genre et genre & développement. (2017, 6 Ocak). *Site De L'Association Adéquations*. <http://www.adequations.org/spip.php?article1515#:~:text=L'approche%20genre%20et%20d%C3%A9veloppement%20vise%20%C3%A0%20rendre%20visibles%20les,programme%20et%20projets%20de%20d%C3%A9veloppement>
- Elmiger, D. (2013). Pourquoi le masculin à valeur générique est-il si tenace, en Français? *Romanica olomucensia*, 25(2), 113–119. <http://10.5507/ro.2013.014>
- Erbil, L. (2011). *Tuhaf bir kadın* (8.Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erbil, L. (2018). *Une drôle de femme* (Çev. A. Terzioğlu & J. Burkman). Belleville Editions.
- Even-Zohar, I. (1990). Polysystem theory. *Poetics Today*, 11(1), 9–26.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (Çev. C. Güzel). Kırmızı Yayınları.
- Godard, B. (1989). Theorizing feminist discourse/translation. *Tessera*, 6, 42–53.
- Khoury, C. (2022). Strange and stranger: On Leylâ Erbil's *A Strange Woman*. *Asymptote Journal*. <https://www.asymptotejournal.com/blog/2022/04/14/strange-and-stranger-on-leyla-erbils-a-strange-woman/>
- Massardier-Kenney, F. (1997). Towards a redefinition of feminist translation practice. *The Translator*, 3(1), 55–69. <https://doi.org/10.1080/13556509.1997.10798988>
- Moran, B. (2018). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi* (29. Baskı). İletişim Yayınları.
- Simon, S. (2005). *Gender in translation: Cultural identity and the politics of transmission*. Taylor & Francis.
- Şahin, E. (2009). *Leyla Erbil'in eserlerine feminist bir yaklaşım* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Toury, G. (1980). *In Search of a Theory of Translation*. Tel-Aviv: Porter Institute for Poetics and Semitics
- Toury, G. (2012). *Descriptive translation studies- and beyond*. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.100>
- Varol, Y. (2013). Deliliğe düşkün bir yazarım. *Bianet*. <https://bianet.org/biamag/sanat/148750-delilige-duskun-bir-yazarim>

- Von Flotow, L. (1991). Feminist translation: Contexts, practices and theories. *TTR*, 4(2), 69–84. <https://doi.org/10.7202/037094ar>
- Von Flotow, L. (1998). Dis-Unity and diversity: Feminist approaches to translation studies. L. Bowker, M. Cronin, D. Kenny, & J. Pearson (Ed.), *Unity in diversity? Current trends in translation studies* içinde (ss. 3–13). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315538549>
- Von Flotow, L., & Farahzad, F. (2017). *Translating women: Different voices and new horizons*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315624730>